

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Вучэбна-метадычнае аб'яднанне
вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь па педагагічнай адукацыі

Зацвярджаю

Першы намеснік Міністра адукацыі
Рэспублікі Беларусь

_____ А.І. Жук

Рэгістрацыйны № ТД-А.138/тып.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРНАЯ МОВА

Тыпавая вучэбная праграма

для вышэйшых навучальных устаноў па спецыяльнасцях:

1 - 02 03 01 Беларуская мова і літаратура;

1 - 02 03 03 Беларуская мова і літаратура. Дадатковая спецыяльнасць

УЗГОДНЕНА

Старшыня вучэбна-метадычнага
аб'яднання вышэйшых навучальных
устаноў Рэспублікі Беларусь
па педагагічнай адукацыі

_____ П.Дз. Кухарчык

Начальнік Упраўлення вышэйшай і
сярэдняй спецыяльнай адукацыі

_____ Ю.І. Міксюк

29.05.08
27.01.2009

УЗГОДНЕНА

Першы прарэктар Дзяржаўнай
установы адукацыі
“Рэспубліканскі інстытут
вышэйшай школы”

_____ І.В. Казакова

Эксперт-нормаантралёр

_____ А.Ф. Жарына

18.01.2009

Мінск 2008

СКЛАДАЛЫНІкі:

А.І. Калечыц, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Н.П. Лобань, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

С.С. Мароз, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

М.С. Ржавуцкая, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства ўстановы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

А.М. Цясевіч, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра беларускай мовы установы адукацыі "Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.Куляшова";

З.І. Бадзевіч, загадчык кафедры сучаснай беларускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ У ЯКАСЦІ ТЫПАВОЙ:

Кафедрай беларускага мовазнаўства установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка"
(пратакол № 9 ад 22 красавка 2008 г.);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка"
(пратакол № 4 ад 15 мая 2008 г.);

Навукова-метадычным саветам па гуманітарнай адукацыі вучэбна-метадычнага аб'яднання вышэйшых навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь па педагогічнай адукацыі
(пратакол № 3 ад 27 мая 2008 г.)

Адказны за выпуск: П.А. Міхайлаў

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Тыпавая вучэбная праграма новага пакалення па дысцыпліне "Сучасная беларуская літаратурная мова" прызначана для рэалізацыі на першай ступені вышэйшай адукацыі у межах цыкла спецыяльных дысцыплін. Ад папярэдняга тыпу вучэбнай праграмы яе адрозніваюць: адноулены і перакампанаваны змест, арыентацыя на кампетэнтнасны падыход у навучанні, узмацненне ролі самастойнай работы студэнтау, павелічэнне яе аб'ёму і колькасці часу, які адводзіцца на яе выкананне, выкарыстанне сучасных інавацыйных педагагічных тэхналогій.

У вучэбнай праграме ўлічаны наступныя патрабаванні адукацыйнага стандарту.

і. Агульныя патрабаванні да фарміравання сацыяльна-асобасных кампетэнцый выпускніка

Агульныя патрабаванні да фарміравання сацыяльна-асобасных кампетэнцый выпускніка вызначаюцца наступнымі прынцыпамі:

- прынцып гуманізацыі як прыярытэтны прынцып адукацыі, што забяспечвае асобна-арыентаваны характар адукацыйнага працэсу і творчую самарэалізацыю выпускніка;

- прынцып фундаменталізацыі, які садзейнічае арыентацыі зместу дысцыплін сацыяльна-гуманітарнага цыкла на выяўленне сутнасных асноу і сувязей паміж разнастайнымі працэсамі навакольнага свету, прыродазнаучымі і гуманітарнымі ведамі;

- прынцып **кампетэнтнасці**, што накіраваны на узмацненне практычнай арыентаванасці вучэбнага працэсу, павышэнне ролі самастойнай работы студэнтау і фарміраванне у выпускнікоу здольнасці дзейнічаць самастойна у зменлівых жыццёвых сітуацыях;

- прынцып **сацыяльна-асобаснай падрыхтоўкі**, які забяспечвае фарміраванне у студэнтау кампетэнтнасці, заснаванай на набытых ведах і сфарміраваных умениях з улікам інтарэсау, патрэб, магчымасцей;

- прынцып **міждысцыплінарнасці і інтэгратыўнасці** адукацыі, рэалізацыя якога забяспечвае цэласнасць засваення гуманітарных ведаў і іх узаемасувязь з будучай прафесійнай дзейнасцю выпускніка.

У адпаведнасці з названымі мэтамі і прынцыпамі сацыяльна-гуманітарнай падрыхтоўкі выпускнік вышэйшай навучальнай установы пры падрыхтоўцы па адукацыйнай праграме першай ступені (спецыяліст) павінен набыць наступныя **сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі**:

- культурна-вартаснай і асобаснай арыентацыі;
- грамадзянскасці і патрыятызму;

- сацыяльнага узаемадзеяння;
- камунікацыі
- захавання і умацавання здароўя;
- самаудасканалення.

Выпускнік у працэсе сацыяльна-гуманітарнай падрыхтоўкі павінен развіць і удасканаліць наступныя **метапрадметныя кампетэнцыі**:

- валоданне метадамі сістэмнага і параўнальнага аналізу;
- сфарміраванасць крытычнага мыслення;
- уменне працаваць у калектыве;
- валоданне навыкамі праектавання і прагназавання;
сфарміраванасць самастойнасці, адказнасці, арганізаванасці, мэтанакіраванасці і матывацыйна-каштоўнаснай арыентацыі;
- здольнасць вучыцца, пастаянна павышаць кваліфікацыю.

- 185

2. Мэты і задачы дысцыпліны "Сучасная беларуская літаратурная мова"

"Сучасная беларуская літаратурная мова" - дысцыпліна, што дае уяўленне аб мове як іерархічна арганізаванай сістэме, разглядае розныя яе узроўні: лексіка-фразеалагічны, фанетычны, марфалагічны, сінтаксічны; тлумачыць з'явы беларускай мовы у іх структурна-семантычным і функцыянальна-камунікацыйным аспектах.

Дысцыпліна "Сучасная беларуская літаратурная мова" прызначана дапамагчы студэнтам атрымаць ґрунтоўныя веды аб розных моўных з'явах і авалодаць літаратурнымі нормамаі - арфаэпічнымі, арфаграфічнымі, лексіка-граматычнымі і пунктуацыйнымі; даць пэўнае уяўленне аб унутраных законах развіцця мовы, узаемасувязях у галіне лексікі і граматыкі, аб спосабах словаутварэння.

Пры вывучэнні дысцыпліны прадугледжваецца пераемнасць і сувязь яго з іншымі лінгвістычнымі прадметамі (гістарычнай граматыкай, дыялекталогіяй, стылістыкай, уводзінамаі у мовазнаўства, агульным мовазнаўствам і інш.), а таксама са школьным курсам беларускай мовы.

Асноўныя мэты выкладання дысцыпліны:

- развіль і удасканаліль філалагічнае мысленне студэнта, павысіль яго лінгвістычную кампетэнцыю;
- выпрацаваць уменні і навыкі практычнай рэалізацыі атрыманых ведаў у будучай прафесійнай дзейнасці;
- садзейнічаць падрыхтоўцы высокаадукаваных спецыялістаў, здольных паспяхова вырашаць праблемы функцыянавання беларускай мовы ва умовах дзяржаўнага білінгвізму;

- выхаваць любоу і павагу да мастацкага слова, духоунай і штэлектуальнай спадчыны беларускага народа.

Заданы вывучэння дысцыплшы:

- даць навукова абгрунтаваныя тэарэтычныя веды па дысцыпліне;
- азнаёміць студэнтаў з рознымі напрамкамі і канцэпцыямі у беларускай лінгвістыцы, паказаць дыскусійнасць асобных меркаванняў і падыходаў у дачыненні да класіфікацыі моўных адзінак;
- абапіраючыся на навуковыя і вучэбныя выданні, паказаць станаўленне і развіццё беларускай філалагічнай навукі, пазнаёміць студэнтаў са спецыяльнай літаратурай;
- раскрыць заканамернасці функцыянавання беларускай літаратурнай мовы як складанай шматузроўневай сістэмы;
- сфарміраваць устойлівыя навыкі аналізу моўных фактаў;
- спрыяць авалоданню літаратурнымі нормамі сучаснай беларускай мовы;
- развіць і умацаваць навыкі практычнага карыстання мовай;
- прывіць навыкі самастойнай работы.

У выніку вывучэння дысцыплшы студэнт павінен

ведаць:

- сістэму сучаснай беларускай мовы на розных яе узроўнях - фанетычным, лексіка-фразеалагічным, марфалагічным, сінтаксічным;
- літаратурныя нормы сучаснай беларускай мовы;
- прынцыпы і правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі;
- лінгвістычную тэрміналогію;
- навуковую і даведачную літаратуру па дадзенай галшэ навукі;

умець:

- адбіраць, сістэматызаваць і правільна кваліфікаваць моўныя факты;
- праводзіць лінгвістычныя назіранні, рабіць абагульненні і вывады;
- заважаць і выпраўляць лексіка-граматычныя, арфаграфічныя, пунктуацыйныя і стылістычныя памылкі вучняў;
- валодаць культураў вуснай і пісьмовай мовы.

3. Структура зместу вучэбнай дысцыпліны

Вывучэнне дысцыпліны "Сучасная беларуская літаратурная мова" разлічана на 946 вучэбных гадзін, з якіх 446 аўдыторных, у тым ліку 200 лекцыйных, 210 практычных і 36 лабараторных гадзін.

У аснову структуравання зместу вучэбнага матэрыялу пакладзены прынцып тэматычнага падыходу, які прадугледжвае падзел матэрыялу на адносна самастойныя раздзелы (тэмы).

Па кожнай вучэбнай тэме у адпаведнасці з яе мэтамі і задачамі па фарміраванні і развіцці у студэнтаў канкрэтных кампетэнцый выкладчык (кафедра) праектуе і рэалізуе канкрэтныя педагагічныя тэхналогіі.

Найбольш перспектыўныя і эфектыўныя сучасныя шавацыйныя адукацыйныя сістэмы і тэхналогіі наступныя: вучэбна-метадычны комплекс, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай работы студэнтаў, блочна-модульная, модульна-рэйтывагая і крэдытная сістэмы, шфармацыйныя тэхналогіі, методыкі актыўнага навучання.

Структура зместу вучэбнай дысцыпліны уключае уводзіны і вучэбныя раздзелы (тэмы).

4. Метады навучання

Найбольш эфектыўнымі педагагічнымі методыкамі і тэхналогіямі, што садзейшчаюць атрыманню ведаў студэнтамі, набыццю вопыту самастойнага вырашэння разнастайных задач, з'яўляюцца:

- тэхналогія вучэбна-даследчай дзейнасці;
- тэхналогія праблемна-модульнага навучання;
- праектныя тэхналогіі;
- камунікатыўныя тэхналогіі і інш.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтываыя, крэдытна-модульныя сістэмы вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай працы, вучэбна-метадычныя комплексы.

З мэтай фарміравання сучасных сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый выпускнікоў ВНУ у практыку правядзення сеМіНарсКіх і практычных заняткаў мэтазгодна укараняць методыкі актыўнага навучання і дыскусійныя формы.

5. Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў

Самастойная работа студэнтаў арганізуецца дэканатамі, кафедрамі, выкладчыкамі ВНУ у адпаведнасці з Палажэннем аб самастойнай працы студэнтаў.

Кіруемая самастойная работа студэнтаў прадугледжвае выкананне кантрольных прац, падрыхтоўку вусных паведамленняў і пісьмовых рэфэратаў па вызначанай тэматыцы, знаёмства з навуковай, навукова-папулярнай, хрэстаматыйнай літаратурай, рэферыраванне і анатаванне прафесійна арыентаваных тэкстаў і інш.

6. Дыягностыка сацыяльна-асобасных кампетэнцый студэнта

1. Патрабаванні да ажыццяўлення дыягностыкі

- вызначэнне аб'екта дыягностыкі;
- выяўленне ўзроўню вучэбных дасягненняў студэнта пры дапамозе крытэрыяльна-арыентаваных тэстаў і шрых сродкаў дыягностыкі;
- карэкціраванне узроўню вучэбных дасягненняў студэнта у адпаведнасці з патрабаваннямі стандарта;
- ацэнка вынікаў дыягностыкі вучэбных дасягненняў студэнта у адпаведнасці з патрабаваннямі стандарта (па шкале адзнак).

2. Шкала адзнак:

- ацэнка вучэбных дасягненняў студэнта на экзаменах па дысцыплінах сацыяльна-гуманітарнага цыклу праводзіцца па дзесяцібальнай шкале (1, 2, ..., 9, 10);
- ацэнка вучэбных дасягненняў студэнта, якая вызначаецца паэтапна па канкрэтных тэмах вучэбнай дысцыпліны і ажыццяўляецца кафедрай у адпаведнасці з выбранай ВНУ шкалай адзнак.

3. Крытэрып адзнак

Для ацэнкі вучэбных дасягненняў студэнтаў прымяняюцца крытэрып, зацверджаныя міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь.

4. Дыягнастычны інструментарый

Для дыягностыкі кампетэнцый, выяўлення вучэбных дасягненняў студэнтаў на прамежкавым і выніковым этапах (залік, экзамен) рэкамендуецца выкарыстоўваць тэсты і тэставыя заданні, рознаузроуневыя кантрольныя заданні; залік, экзамен.

Прыкладны тэматычны план

№	Назва тэмы	Усяго аўдыторных гадзін	Колькасць аўдыторных гадзін		
			лек цыі	прак тыч ныя	лабара торныя
1.	Уводзіны	6	4	2	
2.	Лексікалогія	60	28	26	6
2.1.	<i>Слова як адзінка лексічнай сістэмы</i>	28	74	72	2
2.1.1.	Лексічнае і граматычнае значэнне слова	8	4	2	2
2.1.2.	Мнагазначнасць слова	4	2	2	
2.1.3.	Аманімія. Амонімы, іх тыпы	4	2	2	
2.1.4.	Паранімія. Паранімы, крытэрыі іх вызначэння	4	2	2	
2.1.5.	Сінанімія. сінонімы, іх тыпы	4	2	2	
2.1.6.	Антанімія. Антонімы, іх разнавіднасці	4	2	2	
2.2.	<i>Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання</i>	70	4	4	2
2.3.	<i>Лексіка беларускай мовы паводле сферы ужывання</i>	8	4	4	
2.4.	<i>Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі беларускай літаратурнай мовы</i>	6	2	2	2
2.5.	<i>Актыўная і наступная Лексіка</i>	8	4	4	
3.	Фразеалогія	20	8	8	4
4.	Лексікаграфія	12	4	6	2
5.	Фанетыка. Фаналогія	34	18	12	4
5.1.	<i>Прадмет і задачы фанетыкі</i>	2	2		
5.2.	<i>Артыкуляцыйная характарыстыка гукаў</i>	4	2	2	
5.3.	<i>Змены гукаў у моўнай плыні</i>	5	2	2	7
5.4.	<i>Чаргаванні гукаў</i>	5	2	2	7
5.5.	<i>Склад як фанетычная адзінка</i>	4	2	2	
5.6.	<i>Націск</i>	2	1		
5.7.	<i>Інтанацыя</i>	2	1		
5.8.	<i>Фаналогія</i>	10	6	4	2
6.	Арфаэпія	6	2	2	2
7.	Графіка	9	4	4	1
8.	Арфаграфія	15	6	8	1
9.	Марфеміка	12	4	8	
10.	Словаутварэнне	20	8	10	2

11.	Марфалогія	94	44	40	10
11.1.	<i>Назоунік</i>	18	8	8	2
11.2.	<i>Прыметнік</i>	8	4	4	
11.3.	<i>Лічэбнік</i>	8	2	4	2
11.4.	<i>Займеннік</i>	4	2	2	
11.5.	<i>Дзеяслоу</i>	28	14	10	4
11.5.1.	Дзеяслоу як часцша мовы. Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Асновы дзеяслова	3	2	1	
11.5.2.	Класы дзеясловау	3	2	1	
11.5.3.	Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы	4	2	2	
11.5.4.	Катэгорыя стану дзеяслова. Катэгорыя трывання дзеяслова	8	4	4	
11.5.5.	Прэдыкатыўныя катэгорыі дзеяслова (ладу, часу, асобы)	4	2		2
11.5.6.	Спражэнне дзеясловау	2		2	
11.5.7.	Словаутварэнне дзеясловау	4	2		2
11.6.	<i>Дзеепрыметнік</i>	5	2	2	1
11.7.	<i>Дзеепрыслоуе</i>	5	2	2	1
11.8.	<i>Прыслоуе</i>	4	2	2	
11.9.	<i>Безасабова-прэдыкатыўныя словы (словы катэгорыі стану)</i>	4	2	2	
11.10.	<i>Службовыя часціны мовы (Прыназоунік. Злучнік. Часціца)</i>	6	4	2	
11.11.	<i>Мадалжныя словы</i>	2	1	1	
11.12.	<i>Выклічнік. Гукапераймальныя словы</i>	2	1	1	
12.	Сінтаксіс	148	66	78	4
12.1.	<i>Словазлучэнне</i>	12	4	6	2
12.2.	<i>Просты сказ</i>	60	28	30	2
12.2.1.	Сказ як сштаксічная адзінка. Класіфікацыя простага сказа	4	2	2	
12.2.2.	Структура двухсастаўнага сказа	4	2	2	
12.2.3.	Галоўныя члены сказа	12	6	6	1
12.2.4.	Даданыя члены сказа	14	6	8	1
12.2.5.	Аднасастаўныя сказы	12	6	6	
12.2.6.	Няпоўныя сказы	8	4	4	
12.2.7.	Камунікатыўная арганізацыя сказа	4	2	2	
12.3.	<i>Ускладнены просты сказ</i>	26	12	14	
12.3.1.	Сказы з параўнальнымі канструкцыямі	4	2	2	
12.3.2.	Сказы з аднароднымі членамі	6	2	4	
12.3.3.	Сказы з адасобленымі членамі	8	4	4	
12.3.4.	Пабочныя канструкцыі. Устаўныя канструкцыі	4	2	2	

12.3.5.	Зваротак	4	2	2	
12.4.	<i>Складаны сказ</i>	36	14	22	
12.4.1.	Паняцце складанага сказа	4	2	2	
12.4.2.	Складаназлучаны сказ	6	2	4	
12.4.3.	Складаназалежны сказ	10	4	6	
12.4.4.	Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі	6	2	4	
12.4.5.	Бяззлучнікавы складаны сказ	6	2	4	
12.4.6.	Складаны сказ з рознымі відамі сувязі	4	2	2	
12.5.	<i>Асноўныя адзінкі і формы арганізацыі звязнай моеы</i>	6	4	2	
12.6.	<i>Чужая мова. Цытаты</i>	8	4	4	
13.	Пунктуацыя	10	4	6	
Усяго:		446	200	210	36

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ Дысцыпліны

1. Уводзіны. Сучасная беларуская літаратурная мова як аб'ект вывучэння. Мэты і заданы курса "Сучасная беларуская літаратурная мова", яго сувязь з іншымі лінгвістычнымі дысцыплінамі. Раздзелы курса "Сучасная беларуская літаратурная мова".

Беларуская мова - нацыянальная мова беларускага народа. Роля беларускай мовы у развіцці нацыянальнай культуры. Беларуская мова сярод славянскіх моу, яе адметнасць.

Беларуская нацыянальная мова. Літаратурная мова як форма нацыянальнай мовы, яе прыметы і асаблівасці. Нормы беларускай літаратурнай мовы (арфаэпічныя, арфаграфічныя, Лексічныя, граматычныя, пунктуацыйныя, стылістычныя). Беларуская літаратурная мова і дыялекты беларускай мовы, іх узаемадзеянне.

Вядомыя беларускія мовазнаўцы, іх навуковая спадчына (І.І. Насовіч, Я.Ф. Карскі, Б.А. Тарашкевіч, М.В. Бірыла, Ф.М. Янкоўскі і інш.).

Беларуская літаратурная мова на сучасным этапе. Закон аб мовах у Рэспубліцы Беларусь.

2. Лексікалогія. Паняцце аб лексіцы і лексікалогіі. Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Сувязь лексікалогіі з іншымі раздзелаў мовазнаўства.

2.1. Слова як адзінка лексічнай сістэмы. Асноўныя прыметы слова.

2.1.1. Лексічнае і граматычнае значэнне слова. Тыпы лексічных значэнняў слова: паводле сувязі з рэчаіснасцю: прамое і пераноснае; паводле ступені матываванасці: невытворнае (нематываванае, першаснае) і вытворнае (матываванае першым, зыходным значэннем), паводле функцыі: намінатунае, эмацыянальна-ацэначнае, паводле лексічнай спалучальнасці: свабоднае і несвабоднае (фразеалагічна звязанае, сінтаксічна абумоўленае, канструктыўна абмежаванае). Лексіка-семантычныя і прадметна-тэматычныя групы слоу.

2.1.2. Мнагазначнасць слова. Асноўныя тыпы пераносных значэнняў: метафара, метанімія, сінекдаха. Метафары прывычныя (акамянелыя, сцёртыя), агульнамоуныя (узуальныя), індывідуальна-аутарскія (аказіянальныя).

2.1.3. Аманімія. Амонімы, іх тыпы. Адрозненне аманіміі ад мнагазначнасці. Лексічныя амонімы, іх тыпы (поуныя і няпоуныя). Шляхі узнікнення Лексічных амонімау. Марфалагічныя, фанетычныя, графічныя амонімы (амаформы, амафоны, амографы). міжмоуныя амонімы.

2.1.4. Паранімія. Паранімы, крытэрыі іх вызначэння. Адрозненне паранімау ад амонімау і сінонімау.

Стылістычнае выкарыстанне амонімау і паранімау. Слоунікі амонімау і паранімау.

2.1.5. Сінанімія. сінонімы, іх тыпы (семантычныя, стылістычныя і семантыка-стылістычныя). Абсалютныя сінонімы (лексічныя дублеты). Кантэкстуальныя сінонімы сінанімічны рад. Сувязь сінаніміі з мнагазначнасцю. Шляхі узнікнення Лексічных сінонімау.

Стылістычная роля сінонімау. Слоунікі сінонімау.

2.1.6. Антанімія. Антонімы, іх разнавіднасці. Антанімія і мнагазначнасць. Рознакаранёвыя і аднакаранёвыя антонімы. Кантэкстуальныя антонімы. Стылістычнае выкарыстанне антонімау (антытэза і аксюмаран). Слоўнікі антонімау.

2.2. лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання. Спрадвечна беларуская лексіка. гістарычныя пласты спрадвечна беларускай лексікі індаеўрапейскія, агульнаславянскія, усходнеславянскія і уласнабеларускія словы. Запазычаныя словы у беларускай мове. Запазычанні са славянскіх (рускай, украінскай, польскай і інш.) і неславянскіх моу (грэчаскай, лацінскай, французскай, нямецкай, англійскай, італьянскай і інш.), іх прыметы. Фанетычнае, марфалагічнае, семантычнае асваенне запазычаных слоу. Калькі і паўкалькі. інтэрнацыянальная лексіка. Экзатызмы. Варварызмы.

Этымалагічныя слоунікі. Слоунікі запазычаных слоу.

2.3. Лексіка беларускай мовы паводле сферы ужывання. Агульнаужывальная лексіка і лексіка абмежаванага выкарыстання. Дыялектная лексіка. Дыялектызмы, іх тыпы (лексічныя, семантычныя, фанетычныя, граматычныя, словаутваральныя). Спецыяльная лексіка (тэрміналагічная і прафесійная). Узаемасувязь агульнаужывальнай і тэрміналагічнай лексікі (тэрміналагізацыя і дэтэрміналагізацыя). Жаргонная лексіка і аргатызмы. Стылістычнае выкарыстанне лексікі абмежаванага ужывання.

2.4. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі беларускай літаратурнай мовы. Лексіка стылістычна нейтральная (міжстылёвая). Стылістычна афарбаваная лексіка: кніжная (навуковая, афіцыйна-дзелавае, публіцыстычная, паэтычная лексіка) і гутарковая (размоуная).

2.5. Актыўная і пасіўная лексіка. Устарэлыя словы (гістарызмы і архаізмы). гістарызмы часу і стылістычнага выкарыстання. Тыпы архаізмау (уласналексічныя, лексіка-словаутваральныя, лексіка-фанетычныя, лексіка-семантычныя). Стылістычнае выкарыстанне устарэлых слоу. Гістарычныя Слоунікі.

Неалагізмы, шляхі іх узнікнення. разнавіднасці неалагізмау (лексічныя і семантычныя). індывідуальна-аутарскія неалагізмы (аказіяналізмы).

Развіццё лексш беларускай мовы. Крыніцы і шляхі узбагачэння літаратурнай лексш.

Лексічны аналіз.

3. Фразеалогія. Фразеалогія як раздзел мовазнаўства. Фразеалагізм як адзінка мовы, яго асноўныя асаблівасці (семантычная цэласнасць, устойлівасць, узнаўляльнасць, кампанентны склад, сштаксічная непадзельнасць, эмацыянальна-экспрэсіўная афарбоўка і інш.). Фразеалагізм і слова. Фразеалагізм і словазлучэнне. Варыянтнасць фразеалагічных адзінак. Мнагазначнасць, аманімічнасць, сінанімічнасць і антанімічнасць Фразеалагізмау.

Тыпы фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці кампанентаў (зрашчэнні, адзінствы, спалучэнні); паводле суадноснасці з часцінамі мовы (назоўнікавыя, прыметнікавыя, дзеяслоўныя, прыслоўныя і інш.); паводле адпаведнасці сінтаксічным адзінкам (адпаведныя словазлучэнню, сказу, спалучэнню). Спалучальнасць фразеалагізмаў. Сінтаксічная функцыя фразеалагізмаў.

Функцыянальна-стылявыя разрады фразеалагізмаў (міжстылёвыя, кніжныя, гутарковыя).

Фразеалогія беларускай мовы паводле паходжання. Спрадвечна беларускія і запазычаныя Фразеалагізмы. гістарычныя пласты спрадвечна беларускай фразеалогіі: агульнаславянсюя, усходнеславянсюя і уласнабеларускія Фразеалагізмы. Фразеалагічныя калью. Крыніцы беларускай фразеалогіі.

Індывідуальна-аўтарскае ужыванне фразеалагізмаў у мове мастацкіх твораў (прыёмы аўтарскага абнаўлення фразеалагізмаў). Фразеалагізмы і іх пераклад.

Парэміялогія. Прыказкі і прымаўкі. Устойлівыя параунанні. Крылатыя словы, выслоўі і афарызмы. Перыфраза. Перыфразы традыцыйныя і індывідуальна-аўтарскія.

Фразеалагічныя слоўнікі. Парэміяграфічныя зборнікі (прыказак і прымавак). Зборнікі устойлівых параунанняў, крылатых слоў і афарызмаў, перыфраз.

Фразеалагічны аналіз.

4. Лексікаграфія. Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства. Энцыклапедычныя і лінгвістычныя слоўнікі (даведнікі). Тыпы лінгвістычных слоўнікаў: аднамоўныя, двухмоўныя і шматмоўныя; тлумачальныя, перакладныя, гістарычныя, этымалагічныя, дыялектныя, фразеалагічныя, тэрміналагічныя, арфаэпічныя, арфаграфічныя, марфемныя, словаутваральныя, граматычныя, іншамоўных слоў, слоўнікі сінонімаў, амоўнамаў, антонімаў, паронімаў, слоўнікі эпітэтаў; частотныя, адваротныя, асацыятыўныя, слоўнікі мовы пісьменнікаў; анамастычныя слоўнікі і шш.

Будова слоўнікавага артыкула ў энцыклапедычных і лінгвістычных слоўніках. Сістэма граматычных і стылістычных памет, тыпы дэфініій у тлумачальных слоўніках.

Беларускія энцыклапедычныя выданні (універсальныя, галіновыя і персанальныя).

Беларускія слоўнікі для школ (тлумачальныя, перакладныя, арфаграфічныя, марфемныя, словаутваральныя, фразеалагічныя і інш.).

З гісторыі беларускай лексікаграфіі. лексікаграфічная праца Ф.Скарыны, Л.Зізання, П.Бярынды, І.Насовіча, Я.Ціхінскага і інш. "Словарь белорусского наречия" І.Насовіча (1870). Лексікаграфічная праца ў 20 - 30-я гады ХХ ст. (тэрміналагічныя, перакладныя, дыялектныя слоўнікі).

5. Фанетыка. Фаналогія.

5.1. *Прадмет і задачы фанетыкі.* Асноўныя фанетычныя адзінкі (гук, склад, фанетычнае слова, мауленчы такт (сінтагма), фраза). Паняцце гука, аспекты яго характарыстыкі (акустычны (фізічны), артыкуляцыйны, функцыянальны).

5.2. *Артыкуляцыйная характарыстыка гукаў.* Галосныя і зычныя гукі. Галосныя гукі і іх класіфікацыя (паводле удзелу губ, паводле ступені і месца пад'ёму языка). Зычныя гукі і іх класіфікацыя (паводле удзелу голасу і шуму, спосабу утварэння, месца утварэння, цвёрдасці і мяккасці).

Няпарныя зычныя (паводле глухасці - звонкасці, цвёрдасці - мяккасці). Гую [в], [у] і іх месца у сістэме зычных.

5.3. *Змены гукаў у моўнай плыні.* Пазіцыйныя змены зычных (асіміляцыя, дысіміляцыя, сцяжэнне гукаў, дзеканне і цеканне [д] - [дз'], [т] - [ц'], аглушэнне зычных у канцы слова, узнікненне прыстаўных гукаў і інш.). Пазіцыйныя змены галосных. Аканне (пасля цвёрдых і мяккіх фанем) у беларускай мове.

5.4. *Чаргаванні гукаў.* Пазіцыйныя і гістарычныя чаргаванні галосных.

Пазіцыйныя чаргаванні зычных (чаргаванні звонкіх і глухіх, цвёрдых і мяккіх, свісцячых і шыпячых). Гістарычныя чаргаванні зычных, іх тлумачэнне.

5.5. *Склад як фанетычная адзінка.* Артыкуляцыйная (экспіраторная) і акустычная (санорная) тэорыі склада. Тыпы складу у беларускай мове. Складападзел.

5.6. *Націск.* Тыпы слоўнага націску: дынамічны (сілавы), колькасны (квантатывуны), музычны (танічны), змешаны. Месца націску у слове (фіксаваны і свабодны, рухомы і нерухомы, асноўны і пабочны). Націск як сродак размежавання слоў і формаў слоў.

Пазаслоўныя тыпы Націску: тактавы, фразавы, лагічны націск.

5.7. *Інтанацыя.* Асаблівасці інтанацыі (мелодыка, інтэнсіўнасць, тэмбр, тэмп маўлення, паузы). Функцыі інтанацыі (камунікацыйная, вылучальная, арганізуючая, эмацыянальная).

Фанетычная транскрыпцыя.

Фанетычны аналіз.

5.8. *Фаналогія.* Паняцце фанемы. Асноўныя функцыі фанем у мове: перцэптыўная і сігніфікатыўная. Дыферэнцыйныя (фаналагічна істотныя, сэнсаадрознівальныя) і інтэгральныя (тоесныя, агульныя) прыметы фанем. Моцная (незалежная) і слабая (залежная) пазіцыя фанемы. Вырыянт і варыяцыя фанемы. Фанемны рад. Паняцце гіперфанемы і нейтралізацыі фанемы.

Сістэма зычных фанем у беларускай мове.

Сістэма галосных фанем у беларускай мове.

Фанематычная транскрыпцыя.

6. Арфаэпія. Арфаэпія як раздзел мовазнаўства. Сувязь арфаэпіі з фанетыкай. арфаэпічныя нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Вымаўленне націскных і ненаціскных галосных. Вымаўленне зычных і спалучэнняў зычных. Вымаўленне некаторых граматычных формаў.

Прычыны адхнення ад нормаў беларускага літаратурнага вымаўлення. Даведнікі па беларускай арфаэпіі.

7. Графіка. Графіка як раздзел мовазнаўства. Сувязь графікі з фанетыкай і арфаграфіяй. Літарныя і нялітарныя (націск, апостраф, злучок, пунктуацыйныя знакі і інш.) графічныя сродкі.

Беларускі алфавіт. Суадносіны літар і гукаў. Абазначэнне мяккасці зычных. Перадача на пісьме гука [j].

Гукавы і складовы прынцыпы беларускай графікі. Адназначныя і двухзначныя літары. Ётавыя літары.

З гісторыі беларускай графікі. Тры графічныя сістэмы у гісторыі беларускага пісьменства (кірылаўская, лацінская, арабская). Кірыліца - аснова беларускай графікі. Увядзенне грамадзянскага алфавіта (1708). Прыстасаванне кірыліцы для перадачы фанетычных рыс беларускай мовы (літары ў, і, ц, размежаванне літар е, ё, дыграфы дж, дз, апостраф і інш.). Выкарыстанне ў беларускім пісьменстве з канца XVII ст. лацінскай графічнай сістэмы (лацінкі). Паралельнае выкарыстанне ў кнігадрукаванні XIX - пачатку XX ст. кірыліцы і лацінкі. Тэксты, напісаныя арабскім пісьмом. Кітабы.

8. Арфаграфія. Арфаграфія як раздзел мовазнаўства. Сувязь арфаграфіі з фанетыкай і графікай. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі. Арфаграма і апорнае напісанне.

Напісанні, заснаваныя на фанетычным прынцыпе правапісу.

Напісанні, заснаваныя на марфалагічным прынцыпе правапісу.

Традыцыйныя і дыферэнцыйныя Напісанні ў беларускай мове.

Напісанні слоў разам, праз злучок і асобна. Правілы ужывання вялікай літары. Напісанне абрэвіятур. Правілы скарачэння слоў.

З гісторыі беларускай арфаграфіі. Станаўленне сучаснай беларускай арфаграфічнай сістэмы. "Беларуская граматыка для школ" Б.Тарашкевіча (1918), яе роля ў замацаванні і ўсталяванні адзіных арфаграфічных і граматычных нормаў беларускай літаратурнай мовы. Змены і спрашчэнні беларускага правапісу ў 1933 г. Удакладненні і частковыя змены беларускага правапісу ў 1957 г. "Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі" (1959), іх значэнне ў далейшай нармалізацыі беларускага правапісу і пунктуацыі. "Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі" (2008).

Арфаграфічныя слоўнікі і даведнікі.

Графіка-арфаграфічны аналіз.

9. Марфеміка. Марфеміка як вучэнне аб мінімальным значымых частках слова - марфемах. Паняцце марфемы, морфа, аламорфа. Марфемная структура слова. Класіфікацыя марфем. Каранёвыя і афіксальныя (службовыя) марфемы.

Афіксальныя марфемы, іх тыпы (словаутваральныя і формаутваральныя, рэгулярныя і нерэгулярныя, прадуктыўныя і непрадуктыўныя).

Варыянтнасць, сінанімія, полісемія, аманімія, антанімія марфем.

Аснова слова і яе тыпы (невыворная і вытворная; аснова словазмянення, формаутварэння і словаутварэння; перарывістая і непарывістая аснова; суплетыўныя асновы). Канчатак (флексія), яго роля ў слове. Нулявы канчатак.

Корань слова. Варыянты (мадыфікацыі, або фанетычныя разнавіднасці) кораня. Свабодныя і звязаныя карані.

Афіксы (прэфікс, суфікс, постфікс, штэрфікс, конфікс). Прыстаўка (прэфікс) і суфікс. Нулявы суфікс. Варыянты прыставак і суфіксаў. Словаутваральныя і формаутваральныя прыстаўкі і суфіксы. Сінкрэтычныя марфемы. Афіксоіды (прэфіксоіды, суфіксоіды) як марфемы пераходнага тыпу. Постфікс. Словаутваральныя і формаутваральныя постфіксы. Конфікс. Пытанне аб інтэрфіксах, постфіксах, конфіксах у лінгвістычнай літаратуры.

Змены ў марфемнай структуры слова: апрошчэнне, перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя. Прычыны змен у марфемнай будове слова. Дээтымалагізацыя.

10. Словаутварэнне. Роля словаутварэння ва ўзбагачэнні лексікі беларускай мовы. Утваральная аснова (база) і словаутваральныя сродкі (фарманты). Класіфікацыйныя адзінкі словаутварэння: словаутваральная пара, словаутваральны ланцужок, словаутваральная парадыгма, словаутваральны рад, словаутваральнае гняздо. Паняцце словаутваральнага тыпу, словаутваральнай мадэлі.

Спосабы словаутварэння. Марфалагічнае (марфемнае) словаутварэнне (афіксацыя). разнавіднасці марфалагічнага словаутварэння: суфіксальны, прыставачны (прэфіксальны), прыставачна-суфіксальны, постфіксальны, прыставачна-постфіксальны, прыставачна-суфіксальна-постфіксальны, бязафіксны (нульсуфіксальны) спосабы. Прадуктыўныя, малапрадуктыўныя і непрадуктыўныя прыстаўкі і суфіксы.

Складанне і яго разнавіднасці: асноваскладанне, словакладанне, складана-суфіксальны спосаб, абрэвіяцыя і яе разнавіднасці.

Марфалагічна-сінтаксічнае словаутварэнне (субстантывацыя, ад'ектывацыя, пранаміналізацыя, адвербіялізацыя). Лексіка-семантычнае словаутварэнне. Словаутваральнае калькаванне як адзін са спосабаў лексічнай дэрывацыі. Прадуктыўныя і непрадуктыўныя спосабы словаутварэння.

Марфемныя і словаутваральныя слоунікі.

Марфемны, словаутваральны і этымалагічны аналізы слова.

П. Марфалогія. Марфалогія як граматычнае вучэнне аб слове. Сувязь марфалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Асноўныя граматычныя паняцці і адзінкі (граматычная катэгорыя, граматычнае значэнне, граматычная форма, словаформа). Паняцце парадыгмы (сукупнасці граматычных формаў слова). Спосабы і сродкі выражэння граматычных значэнняў.

Часціны мовы. Часціны мовы як лексіка-граматычныя класы слоу. Крытэрыі выдзялення і аб'яднання слоу у часціны мовы. сістэма часцін мовы у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Самастойныя і службовыя часціны мовы. Дыскусшыя пытанні класіфікацыі часцін мовы у навуковай літаратуры. Пераходныя з'явы у сістэме часцін мовы.

11.1. Назоўнк. Назоўнік як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы і сінтаксічная роля. Лексіка-семантычныя групы назоўнікаў. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў: агульныя і уласныя, канкрэтныя і абстрактныя адушаўлёныя і неадушаўлёныя, асабовыя, зборныя, рэчыўныя, адзінкавыя (сінгулятывы).

Граматычныя катэгорыі назоўніка: род, лік, склон.

Катэгорыя роду назоўніка. Вызначэнне роду паводле семантычных і граматычных (марфалагічных, сінтаксічных) прымет. Назоўнікі, якія адной граматычнай формай абазначаюць асоб мужчынскага і жаночага полу. Назоўнікі агульнага роду. Несупадзенне роду некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах. Вызначэнне роду нескланяльных назоўнікаў і абрэвіятур.

Катэгорыя ліку назоўніка, яе граматычнае выражэнне. Адзіночлікавыя (*singularia tantum*) і множналікавыя (*pluralia tantum*) назоўнікі. Рэшткі парнага ліку у беларускай мове. Несупадзенне ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.

Катэгорыя склону назоўніка. Асноўныя значэнні склону. Форма клічнага склону у беларускай мове.

Скланенне назоўнікаў. Сістэма скланення назоўнікаў у сучаснай беларускай мове. Тыпы скланення. Парадыгма скланення назоўнікаў. Першае скланенне назоўнікаў. Другое скланенне назоўнікаў. Трэцяе скланенне назоўнікаў. Рознаскланяльныя назоўнікі. Нескланяльныя назоўнікі. Скланенне назоўнікаў у множным ліку. Варыянтныя канчаткі назоўнікаў у множным ліку. Назоўнікі ад'ектыўнага і змешанага тыпу скланення.

Скланенне асабовых імёнаў, прозвішчаў і геаграфічных назваў.

Формы назоўнікаў з суфіксамі суб'ектыўнай ацэнкі.

Словаутварэнне назоўнікаў. Прыставачны (прэфіксальны), суфіксальны, прыставачна-суфіксальны, бязафіксны (нульсуфіксальны) спосабы. Прадуктыўныя і непрадуктыўныя афіксы назоўнікаў. Утварэнне складаных і складанаскарочаных назоўнікаў (абрэвіятур). Лексіка-семантычны спосаб утварэння назоўнікаў. Марфалагічна-сінтаксічны спосаб утварэння назоўнікаў (субстантывацыя). Поўная, частковая і эліптычная субстантывацыя.

Марфалагічны аналіз назоўніка.

11.2. Прыметнік. Прыметнік як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Граматычныя катэгорыі прыметніка (род, лік, склон), іх залежнасць ад адпаведных катэгорый назоўніка. Лексіка-семантычныя групы прыметнікаў.

лексіка-граматычныя разрады прыметнікаў. Якасныя прыметнік, іх значэнне і граматычныя асаблівасці. Адносныя прыметнік¹, іх значэнне і граматычныя асаблівасці. Прыналежныя (уласнапрыналежныя і агульнапрыналежныя) прыметнік, іх значэнне і граматычныя асаблівасці. Адрозненне якасных прыметнікаў ад адносных і прыналежных. Пераход прыметнікаў з аднаго разраду у другі.

Поўныя (членныя), кароткія (нячленныя) і сцягнутыя (усечаныя) формы якасных прыметнікаў, іх выкарыстанне у сучаснай беларускай мове.

Ступені параўнання якасных прыметнікаў. Простыя (сштэтычныя) і складаныя (аналітычныя) формы вышэйшай і найвышэйшай ступеняў параўнання. Суплетыўныя формы. Спецыфіка элятыва ў беларускай мове.

Скланенне прыметнікаў. Канчаткі прыметнікаў адзшочнага ліку. Варыянтныя канчаткі прыметнікаў жаночага роду ў родным і творным склонах адзшочнага ліку. канчаткі прыметнікаў множнага ліку. Асаблівасці скланення прыналежных прыметнікаў.

Формы прыметнікаў са значэннем суб'ектыўнай ацэнкі і меры якасці. Памяншальна-ласкальныя і павелічальна-узмацняльныя суфіксы, суфіксы са значэннем непаўнаты і высокай меры якасць

Словаутварэнне прыметнікаў. Прыставачны (прэфіксальны), суфіксальны, прыставачна-суфіксальны, бязафіксны (нульсуфіксальны) спосабы. Утварэнне складаных прыметнікаў. Лексіка-семантычны спосаб утварэння прыметнікаў. Спосабы і сродкі утварэння якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў. Марфалагічна-сінтаксічны спосаб утварэння прыметнікаў (ад'ектывацыя).

Марфалагічны аналіз прыметніка.

11.3. Лічэбнік. Лічэбшк як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады лічэбнікаў паводле значэння: колькасныя (уласнаколькасныя, зборныя, дробавыя) і парадкавыя лічэбнікі. Разрады лічэбнікаў паводле структуры: простыя, складаныя і састаўныя лічэбнікі. Асаблівасці сінтаксічнай сувязі лічэбнікаў з назоўнікамі. Скланенне колькасных і парадкавых лічэбнікаў.

Няпэўна-колькасныя словы.

Марфалагічны аналіз лічэбніка.

11.4. Займеннік. Займеннік як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Групы займеннікаў паводле суадноснасці з іншымі часцінамі мовы: абагульнена-прадметныя, абагульнена-якасныя, абагульнена-колькасныя. Разрады займеннікаў паводле значэння: асабовыя, зваротны, прыналежныя, указальныя, азначальныя, пыталыныя, адносныя, адмоўныя і няпэўныя. лексіка-граматычная характарыстыка займеннікаў розных разрадаў. Скланенне займеннікаў.

Словаутварэнне займеннікаў. Прэфіксальны, суфіксальны, постфіксальны спосабы. Марфалагічна-сінтаксічны спосаб утварэння займеннікаў (пранаміналізацыя).

Марфалагічны аналіз займенніка.

11.5. Дзеяслоў.

11.5.1. Дзеяслоў як часціна мовы. Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Асновы дзеяслова. Дзеяслоў як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Граматычныя катэгорыі дзеяслова: трыванне, стан, лад, час, асоба; лік і род. сістэма дзеяслоўных формаў. Спрагальныя і неспрагальныя, зменныя і нязменныя формы.

Інфінітыў як пачатковая форма дзеяслова. Паходжанне інфінітыва. Граматычныя катэгорыі інфінітыва. Суфіксы інфінітыва. сінтаксічная роля інфінітыва.

Асновы дзеяслова: інфінітыва і цяперашняга (будучага простага) часу. Аснова прашлага часу. Утварэнне дзеяслоўных формаў ад гэтых асноў.

11.5.2. Класы дзеясловаў. Прадуктыўныя і непрадуктыўныя класы дзеясловаў.

11.5.3. Пераходныя і непераходныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы. Паходжанне постфікса *-ся* (*-цца, -ца*). Словаутваральная і формаутваральная функцыі постфікса *-ся* (*-цца, -ца*). Значэнні зваротных дзеясловаў. Зваротныя дзеясловы, утвораныя ад пераходных і непераходных дзеясловаў. Дзеясловы, якія ужываюцца толькі як зваротныя (*reflexiva tantum*).

11.5.4. Катэгорыя стану дзеяслова. Катэгорыя трывання дзеяслова. Пытанне пра стан дзеяслова ў сучаснай лінгвістыцы. Залежны і незалежны стан дзеяслова. Сувязь катэгорыі стану з пераходнасцю/непераходнасцю, зваротнасцю/незваротнасцю. Актыўныя і пасіўныя канструкцыі і іх ужыванне ў мове. Дзеясловы незалежнага стану. Дзеясловы залежнага стану. Творны дзейнага прадмета (суб'екта) і творны сродку дзеяння пры дзеясловах залежнага стану.

Катэгорыя трывання дзеяслова. Сувязь катэгорыі трывання з катэгорыяй часу. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання. Няпарныя (аднатрывальныя) дзеясловы. Дзеясловы са значэннем абодвух трывання (двухтывальныя). Суадносныя пары трывання. Спосабы утварэння трывання. Ступеннае утварэнне трывання. Трыванне дзеясловаў руху. Спосабы дзеяслоўнага дзеяння.

11.5.5. Прэдыкатыўныя катэгорыі дзеяслова (ладу, часу, асобы).

Катэгорыя ладу дзеяслова. Сувязь катэгорыі ладу з катэгорыяй часу. Абвесны лад, яго значэнне. Загадны лад, яго значэнне. Утварэнне формаў загаднага ладу. Ужыванне формаў загаднага ладу са значэннем шшых ладоў. Ужыванне формаў шшых ладоў і інфінітыва з пабуджальным значэннем. Умоўны лад, яго значэнне і утварэнне. Паходжанне формы умоўнага ладу. Ужыванне формы умоўнага ладу.

Катэгорыя часу дзеяслова. Сувязь катэгорыі часу з катэгорыямі трывання і ладу. Абсалютны і адносны час. Формы часу, іх утварэнне. Цяперашні час, яго значэнне. Ужыванне формаў цяперашняга часу са значэннем шшых часоў. Прошлы час, яго значэнне. Простая і складаная формы прошлага часу, іх паходжанне. Асаблівасці ужывання складанай формы прошлага часу. Ужыванне формаў прошлага часу са значэннем шшых часоў. Будучы час, яго формы і значэнні. Ужыванне формаў будучага часу са значэннем шшых часоў.

Катэгорыя асобы дзеяслова. Сувязь катэгорыі асобы з катэгорыямі ладу і часу. Формы асобы, іх значэнне і ужыванне. Ужыванне асабовых формаў з абагульнена-асабовым і няпэўна-асабовым значэннямі. Безасабовыя дзеясловы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці. Уласна безасабовыя дзеясловы і асабовыя дзеясловы са значэннем безасабовых. Зваротныя безасабовыя дзеясловы.

11.5.6. Спражэнне дзеясловау. Дзеясловы першага і другога спражэння і іх асабовыя канчаткі. Рознаспрагальныя дзеясловы. Рэшткі нетэматычнага спражэння (дзеясловы *есці, даць*). Спосабы вызначэння спражэння дзеясловау.

11.5.7. Словаутварэнне дзеясловау. Суфіксальны, прыставачны, постфіксальны, прыставачна-суфіксальны, суфіксальна-постфіксальны, прыставачна-постфіксальны, прыставачна-суфіксальна-постфіксальны спосабы. Утварэнне складаных дзеясловау.

Марфалагічны аналіз інфінітыва і асабовых формаў дзеяслова.

11.6. Дзеепрыметнік як форма дзеяслова. Дзеяслоўныя прыметы дзеепрыметніка (катэгорыі стану, трывання, часу; дзеяслоўнае кіраванне назоўнікамі; утварэнне дзеепрыметнікаў ад дзеяслоўных асноў). Адзнакі прыметніка (катэгорыі роду, ліку, склону). Поўная і кароткая формы дзеепрыметніка. сінтаксічная роля дзеепрыметніка.

Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, іх утварэнне.

Асаблівасці ужывання дзеепрыметнікаў у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Моўныя сродкі для замены неўласцівых беларускай мове дзеепрыметнікаў пры перакладзе. Пераход дзеепрыметнікаў у прыметнікі (ад'ектывацыя).

Марфалагічны аналіз дзеепрыметніка.

11.7. Дзеепрыслоуе як форма дзеяслова. Дзеяслоўныя прыметы дзеепрыслоўя (катэгорыі трывання, стану; зваротная і незваротная формы; дзеяслоўнае юраванне назоўнікамі; утварэнне дзеепрыслоўяў ад дзеяслоўных асноў). Адзнакі прыслоўя (нязменнасць, прымыканне да дзеяслова). сінтаксічная роля дзеепрыслоўя. Адноснае абазначэнне часу дзеепрыслоўямі

Дзеепрыслоўі незакончанага і закончанага трывання, іх утварэнне. Асаблівасці ужывання дзеепрыслоўяў. Выпадкі пераходу дзеепрыслоўяў у прыслоўі (адвербіялізацыя).

Марфалагічны аналіз дзеепрыслоўя.

11.8. Прыслоуе. Прыслоуе як часціна мовы. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Разрады прыслоуя паводле значэння: азначальныя (якасныя, спосабу дзеяння, колькасныя (меры і ступені) і акалічнасныя (месца, часу, прычыны, мэты). Ступені параўнання якасных прыслоуяў. Формы суб'ектыўнай ацэнкі якасных прыслоуяў. Утварэнне прыслоуяў ад розных часцін мовы (назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, дзеясловаў). Спосабы словаутварэння прыслоуяў: суфіксальны, прыставачны, прыставачна-суфіксальны, постфіксальны. Утварэнне складаных прыслоуяў. Пераход слоў іншых часцін мовы ў прыслоўі (адвербіялізацыя).

Марфалагічны аналіз прыслоўя.

11.9. Безасабова-прэдыкатыўныя словы (словы катэгорыі стану). Пытанне аб безасабова-прэдыкатыўных словах у лінгвістычнай літаратуры. Катэгарыяльнае (абагульненае) значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічная роля. Лексіка-семантычныя групы безасабова-прэдыкатыўных слоў. Групы безасабова-прэдыкатыўных слоў па суадноснасці з іншымі часцінамі мовы. Уласна безасабова-прэдыкатыўныя словы. Ступені параўнання і формы ацэнкі безасабова-прэдыкатыўных слоў, суадносных з якаснымі прыслоўямі.

Марфалагічны аналіз безасабова-прэдыкатыўных слоў.

11.10. Службовыя часціны мовы (Прыназоўнік. Злучнік. Часціца).

Прыназоўнік як службовая часціна мовы, яго функцыі. Разрады прыназоўнікаў паводле паходжання: невытворныя і вытворныя (адыменныя, адпрыслоўныя, аддзеяслоўныя), іх адрозненне ад шшых часцін мовы. Разрады прыназоўнікаў паводле структуры: простыя, складаныя і састаўныя. Ужыванне прыназоўнікаў з рознымі склонамі (з адным, двума, трыма). Значэнні прыназоўнікаў (прасторавае, часовае, прычыннае, аб'ектнае і шш.). сінаніміка прыназоўнікавых канструкцый. Асаблівасці ужывання прыназоўнікаў у беларускай мове.

Марфалагічны аналіз прыназоўнікаў.

Злучнік як службовая часціна мовы. Разрады злучнікаў паводле паходжання (невытворныя, вытворныя), паводле структуры (простыя, састаўныя), паводле спосабу ужывання (адзіночныя, паўторныя, парныя) і функцыянальнага значэння (злучальныя, падпарадкавальныя). Злучальныя злучнікі і іх групы (спалучальныя, супастаўляльныя, размеркавальныя). Далучальныя злучнікі. Паясняльныя злучнікі. Падпарадкавальныя злучнікі і іх групы (часавыя, прычынныя, мэтавыя, умоўныя, параўнальныя, уступальныя, тлумачальныя, выніковыя). Адрозненне злучнікаў ад злучальных слоў - адносных займеннікаў і займеннікавых прыслоўяў.

Марфалагічны аналіз злучніка.

Часціца як службовая часціна мовы. Разрады часціц паводле паходжання, структуры і функцыі. Часціцы, якія выражаюць розныя сэнсавыя адценні

(указальныя, азначальна-удакладняльныя, вылучальна-абмежавальныя), мадальныя часціцы (сцвярджальныя, адмоуныя, пыталныя, параунальныя), мадальна-валявыя часціцы, эмацыйна-экспрэсіўныя часціцы (клічныя, узмацняльныя). Формаутваральныя і словаутваральныя часціцы.

Марфалагічны аналіз часціц.

11.11. Мадальныя словы. Агульнае паняцце аб мадальнасці. Мадальныя словы як асобая часціна мовы. Пытанне аб мадальных словах у лінгвістычнай літаратуры. Семантыка, структура і сінтаксічныя асаблівасці мадальных слоў. Разрады мадальных слоў паводле значэння. Суадноснасць мадальных слоў са словамі шшых часцін мовы.

Марфалагічны аналіз мадальных слоў.

11.12. Выключит. Гукапераймальныя словы. Выклічнік як асобая часціна мовы. Разрады выклічнікаў паводле значэння (эмацыйныя, волевыяўленчыя, моунага этыкету) і паводле паходжання (невыворныя, вытворныя).

Марфалагічны аналіз выклічніка.

Гукапераймальныя словы. Лексічная, марфалагічная і сінтаксічная характарыстыка гукаперайманняў. Адрозненне гукапераймальных слоў ад выклічнікаў.

12. Сінтаксіс. Сінтаксіс як раздзел граматыкі, яго змест і задачы. Сувязь сінтаксісу з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Словазлучэнне і сказ - асноўныя аб'екты сінтаксісу. сінтаксічныя адзінкі: сінтаксема, словазлучэнне, просты сказ, складаны сказ, складанае сінтаксічнае цэлае, тэкст. Паняцце сінтаксічнай сувязі, сінтаксічных адносін, сінтаксічнага значэння. Сродкі выражэння сінтаксічнай сувязь

Асноўныя аспекты апісання сінтаксісу - структурны, камунікацыйны, функцыянальны, семантычны.

12.1. Словазлучэнне. Словазлучэнне як сінтаксічная адзінка. Адрозненне словазлучэння ад слова і сказа. Свабодныя і несвабодныя словазлучэнні. Разнавіднасці сінтаксічна непадзельных словазлучэнняў. Класіфікацыя словазлучэнняў паводле галоўнага слова (іменныя, дзеяслоўныя, прыслоўныя); паводле сэнсавых адносін кампанентаў (аб'ектныя, атрыбутыўныя (азначальныя), акалічнасныя; паводле структуры (простыя і складаныя). Структурная схема словазлучэння. Пытанне аб тыпах словазлучэнняў у лінгвістычнай літаратуры.

Віды падпарадкавальнай сувязі слоў: дапасаванне (поўнае і няпоўнае), кіраванне (прыдзеяслоўнае (слабае і моцнае), прыйменнае, прыадвербіяльнае; прыназоўнікавае і беспрыназоўнікавае), прымыканне (уласнае, іменнае). Сродкі выражэння сувязі. Асаблівасці беларускага кіравання.

сінтаксічны аналіз словазлучэння.

12.2. Просты сказ.

12.2.1. Сказ як сінтаксічная адзінка. Класіфікацыя прастата сказа. Асноўныя прыметы сказа: граматычная аформленасць, прэдыкатыўнасць, мадальнасць, сэнсавая завершанасць, інтанацыйная закончанасць. Адрозненне сказа ад словазлучэння і слова.

Віды сінтаксічнай сувязі кампанентау сказа: прэдыкатыуная сувязь (каардынацыя, суразмяшчэнне, прыцягненне), паупрэдыкатыуная сувязь, далучальная сувязь, злучальная сувязь, падпарадкавальная сувязь. Структурная схема сказа.

Класіфікацыя простага сказа. Тыпы сказау паводле аднош да рэчаіснасці (сцвярдзальныя і адмоуныя). Тыпы сказау паводле мэты выказвання: апавядальныя (уласна апавядальныя, апісальна-апавядальныя), пыталныя (уласна пыталныя, пытальна-рытарычныя, пытальна-пабудзальныя) і пабудзальныя (уласна пабудзальныя, пажадальныя), іх граматычнае афармленне, асаблівасці інтанацыі. Тыпы сказау паводле эмацыйнай афарбоўкі (клічныя і няклічныя).

Тыпы сказау паводле колькасці саставау (двухсастауныя і аднасастауныя); паводле наяўнасці даданых членау сказа (развітыя і неразвітыя); паводле наяўнасці/адсутнасці структурна неабходных членау сказа (поуныя і няпоуныя); паводле наяўнасці/адсутнасці элементау ускладнення (ускладненыя і няускладненыя сказы); паводле структурнай арганізацыі (члянiмыя і нечлянiмыя).

12.2.2. Структура двухсастаунага сказа. Граматычная аснова (прэдыкатыунае ядро) простага сказа. Галоуныя і даданыя члены сказа. Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя члены сказа. Дэтэрміянты.

12.2.3. Галоуныя члены сказа. Дзейнік, яго значэнні. Тыпы дзейніка (намінатыуны, інфінітыуны; просты, складаны, састауны). Спосабы выражэння дзейніка. сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні у ролі дзейніка.

Выказшк, яго значэнні. Тыпы выказніка (просты, састауны, складаны). Просты дзеяслоуны выказнік, яго выражэнне. Састауныя іменны і дзеяслоуны выказнікі. Выражэнне выказальнага слова. Звязкі, іх тыпы у іменным і дзеяслоуным выказніках. Складаны выказнік.

Размежаванне дзейніка і выказніка, выражаных назоунікамі назоунага склону, інфінітывам.

Каардынацыя дзейніка і выказніка у простым сказе.

12.2.4. Даданыя члены сказа. Дапауненне. Прыдзеяслоунае (прамое і ускоснае), прыйменнае, прыадвербіяльнае дапауненні, іх выражэнне.

Азначэнне. Дапасаванае азначэнне, яго выражэнне. Недапасаванае азначэнне, яго выражэнне рознымі часцінамі мовы. сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні у ролі дапасаваных і недапасаваных азначэння.

Прыдатак як разнавіднасць дапасаванага азначэння. Значэнні прыдатка. Адзіночны і развіты (разгорнуты) прыдатак. Размежаванне прыдатка і адзіночнага паяснёнага назоуніка.

Акалічнасці. Віды акалічнасцей (месца, часу, прычыны і інш.), спосабы іх выражэння. сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні у ролі акалічнасцей.

Размежаванне даданых членау сказа, выражаных назоунікамі ускосных склонаў і інфінітывам. сінкрэтызм у сістэме даданых членау сказа.

Дэтэрмінаваныя члены сказа (акалічнасці, дапауненні).

Разбор па членах сказа.

Парадак слоў у сказе. Месца галоуных і даданых членау у сказе. інверсія і яе стылістычная роля.

12.2.5. Аднасастауныя сказы. Структура аднасастауных сказау. Галоуны член у аднасастауных сказах. Праблема класіфікацыі аднасастауных сказау. Аднасастауныя сказы дзеяслоунага тыпу (выказнікавыя): пэуна-асабовыя, няпэуна-асабовыя і абагульнена-асабовыя сказы; безасабовыя і інфінітыўныя сказы.

Аднасастауныя сказы іменнага тыпу (дзеянікавыя). Намінатыўныя сказы. лінгвістычны статус вакатыўных сказау, назоунага тэмы (назоунага уяўлення), генітыўных сказау. Адрозненне гэтых канструкцый ад наміятыўных сказау і зваротка.

12.2.6. Няпоуныя сказы. Тыпы няпоуных сказау (кантэкстуальныя і сітуацыйныя сказы). Эліктычныя сказы. Адрозненне няпоуных сказау ад наміятыўных і няпэуна-асабовых.

Словы-сказы (нячленныя, непадзельныя, нерасчлянёныя сказы), іх разнавіднасці паводле значэння і функцыі, марфалагічнага выражэння.

12.2.7. Камунікатыўная арганізацыя сказа. сінтаксічнае і актуальнае члянэнне сказа. Тэма і рэма.

Парцэляцыя як сінтаксічная з'ява. Стылістычная роля парцэляцыі.

12.3 Ускладнены просты сказ. Агульная характарыстыка. Ускладненне простага сказа як спосаб пашырэння яго структуры.

12.3.1. Сказы з параўнальнымі канструкцыямі. Спосабы выражэння параўнання. Параўнальныя звароты, іх дзве сэнсавыя разнавіднасці: вобразныя параўнальныя звароты і параўнальна-раўналежныя звароты. Адрозненне параўнальных зваротау ад даданых параўнальных частак складаназалежнага сказа. сінтаксічная роля параўнальных зваротау. Стылістычная роля параўнанняу.

12.3.2. Сказы з аднароднымі членамі. Паняцце аднароднасці і неаднароднасці членау сказа. Сувязь аднародных членау пры дапамозе злучнікаў (спалучальных, супраціўных, размеркавальных) і без злучнікаў. Аднародныя і неаднародныя азначэнні, іх адрозненне. Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа. Знакі прыпынку пры аднародных членах сказа.

12.3.3. Сказы з адасобленымі членамі. Паняцце адасоблення. Умовы адасоблення. Паупрэдыкатыўныя і удакладняльна-паясняльныя адасобленыя члены сказа. Адасобленыя азначэнні (дапасаваныя і недапасаваныя), прыдаткі, акалічнасці. Адасобленыя удакладняльна-паясняльныя члены сказа (удакладняльныя, паясняльныя, абмежавальна-вылучальныя, далучальныя).

12.3.4. Пабочныя канструкцыі. Устаўныя канструкцыі. Пабочныя канструкцыі (словы, словазлучэнні, сказы). Значэнне і функцыя пабочных канструкцый.

Устаўныя канструкцыі, іх функцыі у сказе. Тыпы устаўных канструкцый (адзшю неканструкцыйнага і канструкцыйнага тыпу; устаўныя словы, спалучэнні, сказы). Падабенства і адрозненне пабочных і ^{ста}У^{ных} канструкцый. Знакі прыпынку пры пабочных і устаўных канструкцыях.

12.3.5. Зваротак. Спосабы выражэння зваротка. Неразвітыя і развітыя звароткі; адзіночныя, паўторныя і групавыя звароткі. Функцыі звароткау у мове. Адрозненне зваротка ад вакатыўнага сказа.

Сінтаксічны аналіз простага сказа.

12.4. Складаны сказ.

12.4.1. Паняцце складанага сказа. Структура складанага сказа, адрозненне яго ад простага сказа. Злучэнне і падпарадкаванне як асноўныя віды сінтаксічнай сувязі частак складанага сказа. Сродкі выражэння сувязі і адносш паміж часткамі у складаным сказе. Тыпы складаных сказаў: злучнікавыя (складаназлучаныя і складаназалежныя) і бяззлучнікавыя; складаныя сказы з рознымі відамі сувязі. Пераходныя выпадкі паміж злучэннем і падпарадкаваннем у складаным сказе.

12.4.2. Складаназлучаны сказ. Агульная характарыстыка складаназлучанага сказа. Складаназлучаныя сказы адкрытай і закрытай структуры. Сувязь частак у складаназлучаным сказе. Складаназлучаныя сказы са спалучальнымі, супрашунымі, размеркавальнымі злучнікамі. Выражэнне розных сэнсавых адносш паміж часткамі складаназлучанага сказа. Аднатыпныя і разнатыпныя часткі у складаназлучаным сказе. Складаназлучаныя сказы з далучальнай сувяззю. Сродкі далучальнай сувязі

12.4.3. Складаназалежны сказ. Агульная характарыстыка складаназалежнага сказа. Галоўная і даданая часткі. Сродкі сувязі даданай часткі з галоўнай (злучнікі, злучальныя словы, інтанацыя, трывальна-часавыя формы дзеяслова-выказнікаў, парадак частак і інш.). Роля указальных слоў (займеннікаў і прыслоўяў) у галоўнай частцы. Размежаванне злучнікаў і злучальных слоў. Прынцыпы класіфікацыі складаназалежных сказаў у сінтаксічнай навуцы. Складаназалежныя сказы з даданымі дзейнікавымі, выказнікавымі, дапаўняльнымі, азначальнымі, акалічнаснымі (месца, часу, умовы, прычыны, мэты, уступкі (уступальнымі), спосабу дзеяння, меры і ступені, параўнальнымі), даданымі выніку, супастаўляльнымі, даданымі далучальнымі часткамі.

12.4.4. Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Сузалежнае і паслядоўнае падпарадкаванне даданых частак. разнавіднасці сузалежнага падпарадкавання (аднароднае і неаднароднае падпарадкаванне частак). Змешанае падпарадкаванне. Сродкі сувязі частак і знакі прыпынку ў складаназалежных сказах з некалькімі даданымі часткамі.

12.4.5. Бяззлучнікавы складаны сказ. Агульная характарыстыка бяззлучнікавага складанага сказа. Сродкі сувязі частак бяззлучнікавых сказаў. Бяззлучнікавыя сказы з аднатыпнымі і разнатыпнымі часткамі, сэнсавыя адношы у гэтых сказах. Знакі прыпынку паміж часткамі бяззлучнікавых сказаў.

12.4.6. Складаны сказ з рознымі відамі сувязі. Вылучэнне структурных частак паводле актуальнага членення сказа. Сродкі сувязі частак у сказах гэтага тыпу. разнавіднасці складаных сказаў з рознымі відамі сувязі. Знакі прыпынку ў складаных сказах з рознымі відамі сувязі.

сінтаксічны аналіз складанага сказа.

12.5. Асноўныя адзінкі і формы арганізацыі звязнай мовы. Тэкст і складаныя формы звязнай мовы. Перыяд, яго структура, сродкі сувязі частак. Знаю прыпынку ў перыядзе.

Складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства) як адна з формаў звязнай мовы. Паслядоўная, паралельная і змешаная сувязь сказаў у складаным

сінтаксічным цэлым. Сродкі сувязі (аб'яднання) сказау у звышфразавых адзінствах.

Абзац як сродак структурнай і сэнсавай арганізацыі тэксту. Функцыі абзаца (сэнсавая, эмацыйная, кампазіцыйная, выдзяляльная). Складанае сінтаксічнае цэлае і абзац.

Стылістычная роля складаных формау звязнай мовы (перыяда, складанага сінтаксічнага цэлага, абзаца).

Аналіз складаных формау звязнай мовы.

12.6. *Чужая мова. Цытаты.* Паняцце чужой мовы. Асноўныя спосабы перадачы чужой мовы: простая (прамая), няуласна-простая і ускосная мова. Сказ з простаю моваю як двухчленная канструкцыя. Структура аутарскага сказа і чужой мовы, сродкі сувязі гэтых частак. Структурныя разнавіднасці простаю мовы: маналог, дыялог, палілог; уключаная простая мова і інш. Правілы замены простаю мовы ускоснаю. Няуласна-простая мова як адначленная канструкцыя, яе сінтаксічная і стылістычная роля.

Цытаты.

Аналіз тэксту з чужой моваю.

13. Пунктуацыя. Пунктуацыя як сістэма знакау прыпынку. Сувязь пунктуацыі з сінтаксісам. Роля пунктуацыі у афармленні пісьмовай мовы. З гісторыі пунктуацыі. Асновы пунктуацыі (сэнсавая, граматычная, інтанацыйная). Віды знакау прыпынку (раздзяляльныя, выдзяляльныя). Спалучэнне знакау прыпынку (коска і працяжнік, дужкі і коска, пыталыік і клічнік і інш.). Нарматыўныя знакі прыпынку. Варыянтныя і факультатыўныя знакі прыпынку. Аутарскія знакі прыпынку. Стылістычная роля знакау прыпынку. Новыя сінтаксічныя з'явы і пунктуацыя.

Асноўныя правілы пастаноўкі знакау прыпынку.

Пунктуацыйны аналіз.

ЛІТАРАТУРА

Асноўная

- Беларуская граматыка: У 2-х ч. Ч. 1. / АН БССР, ін-т мовазнаўства імя Я.Коласа. Мн., 1985.
- Беларуская граматыка: У 2-х ч. Ч. 2. сінтаксю / АН БССР, ін-т мовазнаўства імя Я.Коласа. Мн., 1986.
- Бурак Л.І. Пунктуацыя беларускай мовы. 3-е выд. Мн., 1982.
- Бурак Л.Г. Сучасная беларуская мова: сінтаксю. Пунктуацыя. Мн., 1987.
- Бурак Л.І. Сучасная беларуская мова. 2-е выд. Мн., 1985.
- Граматыка беларускай мовы: У 2-х т. Т. 1. Марфалогія. Мн., 1962.
- Граматыка беларускай мовы: У 2-х т. Т. 2. Сінтаксіс. Мн., 1966.
- Камароўскі Я.М. Сучасная беларуская арфаграфія. Мн., 1985.
- Кароткая граматыка беларускай мовы: У 2-х ч. Ч. 1. Фаналогія, марфаналогія, марфалогія. Мн., 2007.
- Клюсаў Г.Н., Юрэвіч А.Л. Сучасная беларуская пунктуацыя. 2-е выд. Мн., 1972.
- Крывіц А.А., Падлужны А.І. Практыкум па фанетыцы беларускай мовы. Мн., 1989.
- Крывіц А.А., Падлужны А.І. Фанетыка беларускай мовы. Мн., 1984.
- Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / АН Беларусі інстытут мовазнаўства імя Я.Коласа. Мн., 1994.
- Лепешаў І.Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы. Мн., 1998.
- Плотнікаў Б.А., Антанюк Л.А. Беларуская мова. лінгвістычны кампендыум. Мн., 2003.
- Рагаўцоў В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні. Мн., 2001.
- Рамза Т.Р. Сінтаксю: Тэарэтычны курс. Мн., 2006.
- Рамза Т.Р. Сінтаксю: практычны курс: вучэбна-метадычны комплекс. Мн., БДУ, 2008.
- Русак В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы. Мн., 2003.
- Сучасная беларуская літаратурная мова: Лексікалогія. Фанетыка. Арфаграфія. 3-е выд. Мн., 1993.
- Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія. Мн., 1997.
- Сучасная беларуская літаратурная мова: Практычныя заняткі. 3-е выд. Мн., 1995.
- Сучасная беларуская мова. 2-е выд. Мн., 1995.
- Сямешка Л.І., Шкраба І. Р., Бадзевіч З.І. Курс беларускай мовы. Мн., 1996.
- Чалюк Н.М. Сінтаксіс беларускай мовы. Словазлучэнне. Просты сказ. Мн., 2004.
- Шуба П.П. Сучасная беларуская мова: Марфаналогія. Марфалогія. Мн., 1987.
- Янкоўскі Ф.М. Сучасная беларуская мова. Мн., 1984.
- Янкоўскі Ф.М. Беларуская Фразеалогія. Мн., 1981.

Яуневіч М.С., Сцяцко П.У. сінтаксіс сучаснай беларускай мовы. Мн., 2006.

Дадатковая

Абабурка М.В. Стылістычна абмежаваныя словы у мове беларускай мастацкай літаратуры. Мн., 1981.

Булахаў М.Г. Прыметнік у беларускай мове. Мн., 1964.

Выгонная Л.Ц. інтанацыя. Націск. Арфаэпія. Мн., 1991.

Гаурош Н.В. Наміятыуныя сказы у сучаснай беларускай мове. Мн., 1975.

Германовіч І.К. Беларускія мовазнаўцы. Мн., 1985.

Гуліцкі М.Ф. Нарысы гісторыі беларускай лексаграфіі (XIX - пачатак XX ст.). Мн., 1978.

Жыдовіч М.А. Назоунік у беларускай мове. Мн., 1969.

Карский Е.Ф. Белорусы. М., 1955. Вып.1. 475 с. Вып. 2-3.

Лукашанец А.А. Словаутварэнне і граматыка. Мн., 2001.

Малажай Г.М., Кананенка Т.М. Лабараторныя працы па сучаснай беларускай мове. Мн., 1999.

Малажай Г.М. Сучасная беларуская мова: Слова. Перыфраза. Фразеалагізм. Мн., 1992.

Наркевіч А.І. Назоунік: Граматычныя катэгорыі і формы. Мн., 1976.

Наркевіч А.І. Словазлучэнне у беларускай мове. Мн., 1971.

Падгайсю Л.П. Словазлучэнне у беларускай мове. Мн., 1971.

Падлужны А.І. Фаналагічная сістэма беларускай літаратурнай мовы. Мн., 1969.

Падлужны А.І., Чэксман В.М. Гукі беларускай мовы. Мн., 1973.

Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Мн., 1959.

Фанетыка беларускай літаратурнай мовы / АН БССР, ін-т мовазнаўства імя Я.Коласа. Мн., 1989.

Сцяцко П.У. Праблемы нормы, культуры мовы. Гродна, 1998.

Сцяцко П.У. Праблемы лексічнага нармавання беларускай мовы. Гродна, 1999.

Сцяцко П.У. Мовазнаўчы досвед (Выбраныя творы): У 2-х ч. Гродна, 2005.

Шакун Л.М. Псторыя беларускага мовазнаўства. Мн., 1995.

Шакун Л.М. Словаутварэнне. Мн., 1978..

Шуба П.П. Дзеяслоў у беларускай мове. Мн., 1968.

Шуба П.П. Прыназоунікі у беларускай мове. Мн., 1971.

Шуба П.П. Прыслоўе у беларускай мове: Марфалагічны нарыс. Мн., 1962.

Янкоўскі Ф.М. Беларускае літаратурнае вымаўленне. 4-е выд. Мн., 1976.

Яуневіч М.С. сінтаксічная сінаміка у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Мн., 1977.

Слоўнікі

Анамастычны слоўнік твораў Якуба Коласа. Мн., 1990.

Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Кароткі слоўнік беларускай мовы. Мн., 1994.

- Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Кіраванне у беларускай і рускай мовах: Слоунікі-даведнікі. Мн., 1991.
- Арашонкава Г.У., Лемцюгова В.П. Слоунікі цяжжасцей беларускай мовы. Мн., 2005.
- Бардовіч А.М., Шакун Л.М. Марфемны Слоунікі беларускай мовы. 2-е выд. Мн., 1989.
- Бардовіч А.М., Мормыш Л.С., Шакун Л.М. Школьны марфемны слоунік беларускай мовы. 2-е выд. Мн., 2006.
- Бардовіч А.М., Круталевіч М.М., Лукашанец А.А. Словаутваральны Слоунікі беларускай мовы. Мн., 2000.
- Бардовіч А.М., Круталевіч М.М., Лукашанец А.А. Школьны словаутваральны слоунікі беларускай мовы. Мн., 2006.
- Беларуска-рускі слоунік: У 3-х т. Мн., 2003.
- Беларуская мова: Энцыклапедыя. Мн., 1994.
- Беларуская энцыклапедыя: У 18 т. Мн., 1993 - 2004.
- Беларускія Прыказкі, прымаўкі, Фразеалагізмы (склаў Ф.М.Янкоўскі): 3-е выд. Мн., 1992.
- Булыка А.М. Слоунікі іншамоўных слоў: У 2-х т. Мн., 1999.
- Булыка А.М. Слоунікі іншамоўных слоў. Актуальная лексіка. Мн., 2005.
- Гаурош Н.В. Слоунікі эпітэтаў беларускай мовы. Мн., 1998.
- Гістарычны Слоунікі беларускай мовы. Вып. 1-28. Мн., 1982 - 2008.
- Грабчыкаў С.М. Слоунікі паронімаў беларускай мовы. Мн., 1994.
- Граматычны слоунік дзеяслова. - Мн., 2007.
- Клышка М.К. Слоунікі сінонімаў і блізказначных слоў. Мн., 2005.
- Лазоўскі У.М. Слоунік антонімаў беларускай мовы: Канкрэтныя выпадкі ужывання. Мн., 1994.
- Лепешаў І.Я. Фразеалагічны слоунік беларускай мовы: У 2-х т. Мн., 2008.
- Лепешаў І.Я. Этымалагічны слоунік Фразеалагізмаў. Мн., 2004.
- Малажай Г.М. Беларуская перыфраза. Мн., 1974.
- Насовіч І.І. Слоунікі беларускай мовы. Мн., 1983.
- Пазнякоў М.П. Слоунікі эпітэтаў беларускай літаратурнай мовы. Мн., 1988.
- Руска-беларускі Слоунікі: У 3-х т. Мн., 2005.
- Санько З. Малы беларуска-русю слоунік прыказак, прымавак і фразем. Мн., 1991.
- Слоунікі беларускай мовы: Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне. Мн., 1987.
- Слоунікі мовы Янкі Купалы: У 8 т. Т. 1-6. Мн., 1997 - 2003.
- Слоунікі мовы Ф.Скарыны: У 3-х т. Мн., 1977 - 1994.
- Старычонок В.Дз. Слоунікі амоўнаў беларускай мовы. Мн., 1991.
- Сцяцко П.У., Гуліцкі М.Ф., Антанюк Л.А. Слоунік лінгвістычных тэрмінаў. Мн., 1990.
- Тлумачальны слоунік беларускай літаратурнай мовы. Мн., 2005.
- Тлумачальны слоунікі беларускай мовы: У 5-ці т. Мн., 1977 - 1984.
- Фразеалагічны слоунік мовы твораў Якуба Коласа. Мн., 1993.

- Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік. Мн., 1988.
- Шведаў С.М. Слоўнік сінонімаў беларускай мовы. - Мн., 2004.
- Шуба П.П. Глумачальны слоўнік беларускіх прыназоўнікаў. Мн., 1993.
- Шкраба І.Р. Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі. - Мн., 2008.
- Шкраба І, Шкраба Р. Крынічнае слова: Беларускія Прыказкі і прымаўкі. Мн., 1987.
- Этымалагічны Слоўнікі беларускай мовы. Т. 1-12. Мн., 1978 - 2008.
- Янкоўскі Ф.М. Беларускія народныя параўнанні. Мн., 1973.
- Янкоўскі Ф.М. Беларуская фразеалогія: Фразеалагізмы, іх значэнне, ужыванне. Мн., 1968.
- Янкоўскі Ф.М. Крылатыя словы і афарызмы: 3 літаратурных крыніц. Мн., 1960.